

NARCIS DORIN ION

**REȘEDIȚE BOIEREȘTI
ȘI MONUMENTE
DIN IAȘI**

Cuvânt-înainte de academician Georgeta Filitti

Postfață de prof. univ. dr. Mircea Ciubotaru

Editura Vreamea
București
2025

CUPRINS

Un ghid făcut să dăinuie • 6

File din albumele regale ale Iașilor • 8

Palate și case boierești • 12

Edificii publice emblematice • 53

Biserici și mănăstiri din Iași • 91

Învățământul ieșean: licee și școli • 131

Așezăminte filantropice și spitale din Iași • 153

Monumente de for public: statui și busturi • 169

Un oraș în imagine documentară și evocare sentimentală • 204

Bibliografie generală • 209

LIBRIS

We know
books

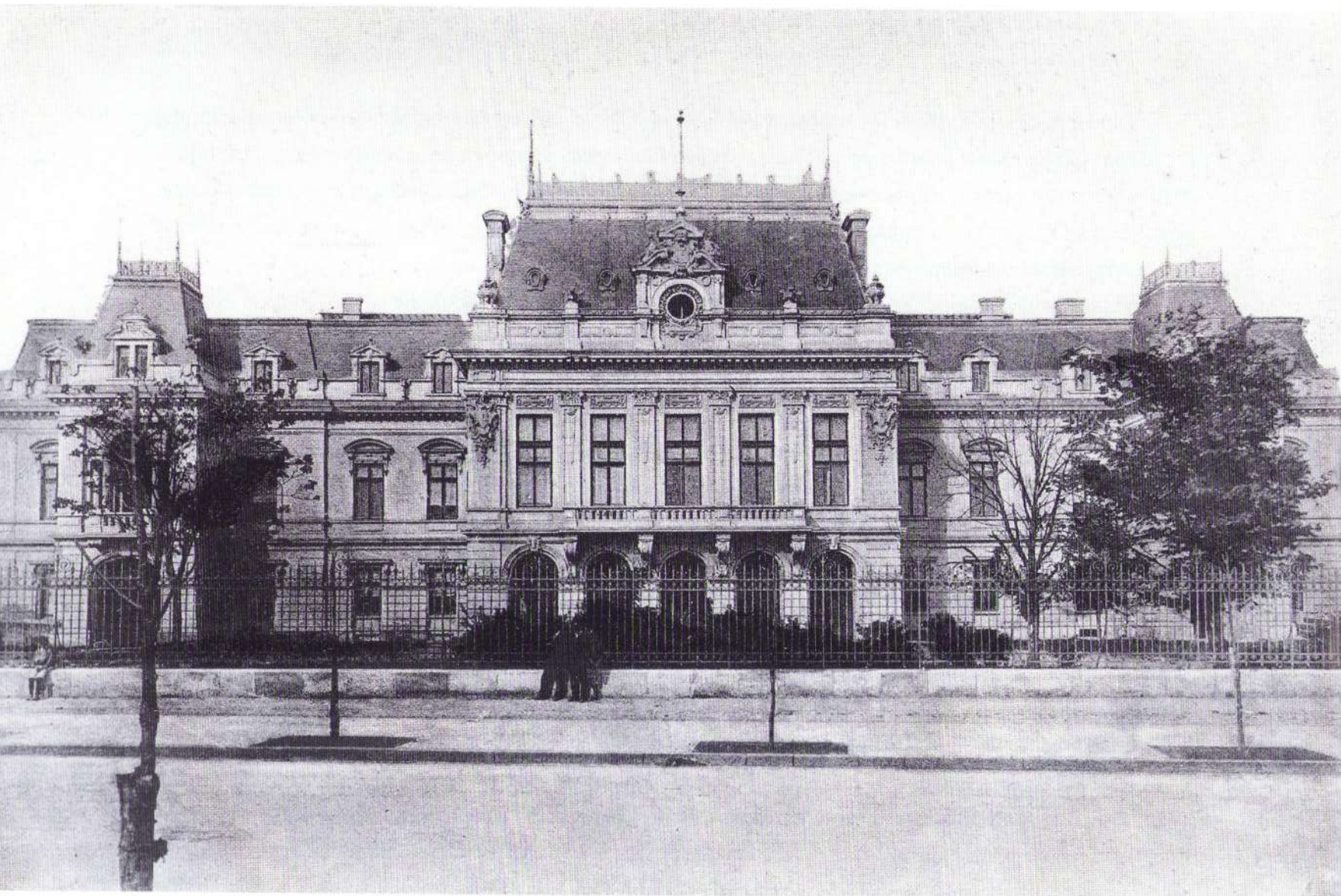
**PALATE
ȘI CASE BOIEREȘTI**

PALATUL ROSETTI-ROZNOVANU

Dintre reședințele clădite la începutul secolului al XIX-lea de reprezentanții marii boierimi a Iașului s-a păstrat până în zilele noastre palatul ridicat de familia Rosetti-Roznovanu, care găzduiește azi Primăria orașului. „Printre curțile vechilor boeri ieșeni – scria Eugen Herovanu în *Orașul amintirilor* –, cred că palatul acesta e una din cele mai impunătoare și – ca gust în construcție și ca proporții în linii – una dintre puținele care justifică titlul de «palat» pe care-l poartă”.

Vistiernicul Iordache Rosetti-Roznovanu (1764 - 16 februarie 1836), fiu al lui Neculai Rosetti-Roznovanu și al Smarandei Hrisoscoaleu, devenit spre sfârșitul vieții chiar președinte al Divanului Domnesc, a moștenit de la tatăl său o avere uriașă, ce i-a permis să își construiască două palate – la Iași și la Stânca-Roznovanu – care au rămas în memoria contemporanilor. Radu Rosetti își amintea că vistiernicului „îi plăcea să ție casă mare și să desfășure un lux deosebit”. Cum vechile case ale familiei Rosetti-Roznovanu – unde fusese primit în iarna anului 1805, cu mare fast, feldmareșalul rus Rumianțev – arseseră în 1827, vistiernicul Iordache Rosetti-Roznovanu i-a solicitat, în 1830, arhitectului Johann Freywald realizarea planurilor unui nou palat, a cărui construcție a fost terminată în 1832. Într-o însemnare de familie se preciza că „Iordache Roznovanu, proprietarul moșiei Stânca, a cumpărat prin 1828 de la cneazul Matei Cantacuzino casa din Iași (actualmente sediul Primăriei), pe care a modernizat-o cu mari cheltuieli”. Pristav al lucrării era Alecu Stere sau Steriade, de obârșie grec, iar vătaf al Curții era aga Vasile Bosie. Inaugurarea palatului a avut loc în ziua de Sfântu Gheorghe a anului 1832, printr-un mare bal despre care a relatat presa vremii.

Ca elemente de decorație pentru vechiul palat Roznovanu – pierdute în urma transformării radicale a clădirii de la sfârșitul secolului al XIX-lea – remarcăm împodobirea frontispiciului cu statuile zeiței Diana și a zeului Apollo, ce încadrau blazonul familiei Roznovanu, în timp ce grilajul gardului împrejmuitor era decorat cu statuile altor zeități: Minerva, Hercule, Atlanta și Marte. Porticul palatului avea coloane din stuc-marmură, pictura paraclisului purta semnătura lui Ion Balomir, iar interioarele apartamentelor au fost pictate de Ludovic Stawski. Dimitrie C. Moruzi își amintea că „fiecare tavan înfățișa câte o scenă mitologică, ca de pildă Moartea lui Icar, Carul lui Apollo ori Venera ieșind din fundul Mării, într-un phaeton tras de patru cai. Mările erau zugrăvite în cafeniu deschis, cu alb pentru a înfățișa spuma valurilor. (...) Pe tavanul

Palatul Rosetti-Roznovanu.
Colecția Narcis Dorin Ion

salonului cucoanei Anica, mama vistiernicului, era înfățișat Jovis patronând Olimpul”. La etaj palatul avea șaptesprezece camere, dintre care se remarcă „sala cea mare (salonul de bal)”, iar la parter oaspeții erau copleșiți de monumentalitatea vastului hol al scării principale străjuit de zece coloane din stuc-marmură.

Edificiul a fost vândut Primăriei orașului Iași la 9 ianuarie 1891, pentru suma de 300.000 lei, în urma unor negocieri purtate de primarul Vasile Pogor cu Nunuță Roznovanu, ultimul proprietar al clădirii, care va muri în același an, la 18 decembrie, în chiar fostul său palat. Clădirea a fost achiziționată de stat pentru a fi transformată în reședință a perechii princiare Ferdinand-Maria. „De altfel – scria Eugen Herovanu –, «Palatul princiar» organizat și pregătit anume de primăria fostei capitale, printre alte expediente menite să readucă ceva din vechea strălucire a orașului, n-a fost reședință princiară decât cu numele, după cum, pe vremea strălucirii sale, nici vechiul lui proprietar, candidat la scaun de domnie și potrivit al Unirei, n-a fost prinț decât cu numele”.

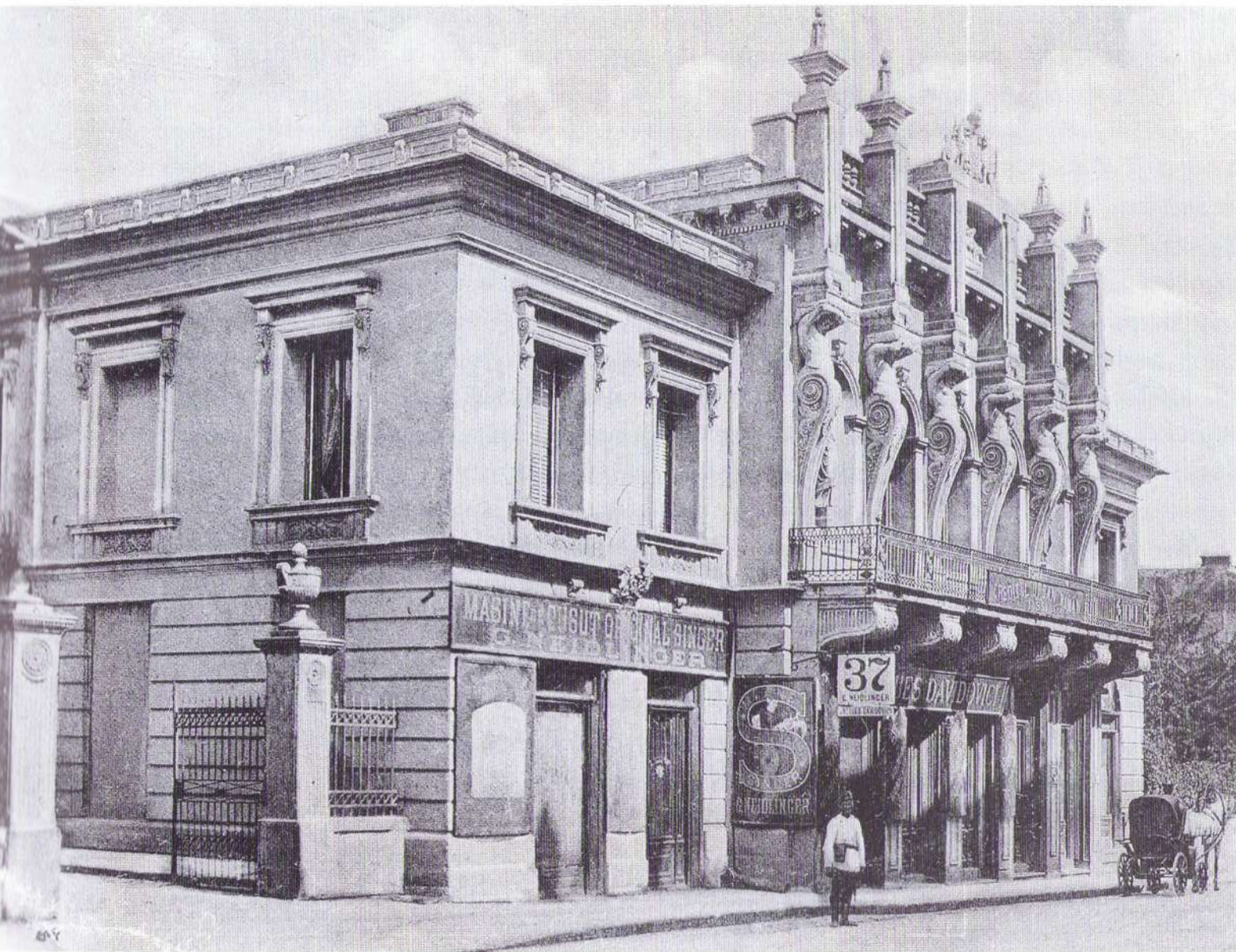
În 1894, Ministerul Domeniilor l-a însărcinat pe arhitectul francez Paul Gottereau cu reamenajarea interioarelor, pentru a obține confortul dorit de suverani, dar și cu modificarea fațadei clădirii, căreia trebuia să i se ridice încă un etaj mansardat. Lucrările de transformare și modernizare a palatului au fost încredințate, în urma unei licitații, arhitectului George Mandrea și au început în 29 mai 1895. Șantierul va primi vizita regelui Carol I și a arhitectului Steriadi, în 22 octombrie 1897, suveranul felicitându-l pe Mandrea pentru „măiestria cu care a executat lucrările de artă din sala coloanelor”. Cu toate acestea, palatul nu va fi folosit ca reședință princiară, deși principele Ferdinand și principesa Maria fuseseră oaspeți aici la banchetele din 28 și 29 martie 1894. În perioada construirii Palatului de Justiție și Administrație (1906-1925), palatul Roznovanu a găzduit Curtea de Casație și Justiție, Curtea de Apel, Arhiva și Tribunalele, iar în anii Primului Război Mondial a fost și sediu al Misiunii Crucii Roșii Americane. Din 1927 palatul Roznovanu a devenit sediul Corpului IV Armată, în 1953 a fost preluat de Sfatul Popular Regional Iași, iar din 1970 este sediul Primăriei Municipiului Iași.

PALATUL **CATARGIU-CUZA**

Situat pe Strada Lăpușneanu nr. 37, palatul cunoscut sub numele lui Alexandru Ioan Cuza a fost construit în jurul anilor 1800-1806, probabil după planurile inginerului Bayardi, de către Constantin (Costache) Catargiu (1763/64-1830/31), mare logofăt al Moldovei în vremea lui Ioan Sandu Sturdza (1822-1828). Afectată de marele incendiu din 1827, casa a fost achiziționată de hatmanul Constantinică Bogdan-Palladi (1792-1831), comandantul armatei moldovenești și candidat la Tron în 1830, căsătorit cu Săftica Rosetti, prima soție a lui Mihail Sturdza-Vodă. În 1832, palatul a fost cumpărat de către Mihalache Cantacuzino-Pășcanu (1791-1857), pe care Radu Rosetti îl socotea „marele om de bine și marele patriot” și în casa căruia se organizase „prima întrunire patriotică ce avu loc la Iași în favoarea Unirii”. La moartea sa, casa a rămas moștenire soției sale, Maria Ghica-Trifești (1792-1864), și fiicei acesteia (din prima căsătorie cu Dimitrie Plagino), Ecaterina (1820-1881), căsătorită cu Nicolae Ghica-Comănești (1815-1851).

În 1859 palatul va fi închiriat de către Alexandru Ioan Cuza și soția sa, Elena Rosetti-Solescu, îndeplinind timp de patru ani funcția de reședință domnească la Iași. În vasta curte se construiește un corp de gardă și se amenajează gherete pentru militarii care asigurau paza palatului. Din anul 1864, palatul a revenit în folosința Ecaterinei Ghica-Comănești, care a construit, în 1872, aripa din spate a palatului (cu parter și etaj, care a fost bombardată în anul 1944 și nu a mai fost restaurată după război, fiind demolată) și a remodelat fațada dinspre Strada Lăpușneanu, montând atlanții de la balconul etajului (a cărui balustradă din fier forjat primește monograma EG) și, pe frontispiciu, blazonul familiei Ghica, susținut de doi lei înaripați, venețieni. În 1886, proprietarii ai palatului erau frații Dimitrie, Eugen, Gheorghe și Nicolae N. Ghica-Comănești, alături de cumnatul lor Alexandru B. Știrbey, care ipotechează reședința pentru un împrumut de 240.000 lei la Societatea Creditul Funciar Urban din Iași, căruia îi și vând clădirea în scurt timp.

Înființată prin legea din 5 aprilie 1873 și activând efectiv din 1881, Societatea a realizat o serie de modificări la parterul clădirii (în 1902, 1904, 1910), cu autorizația Primăriei Iași, pentru amenajarea anumitor spații comerciale. În clădirea cu parter de la poartă funcționa Librăria „Ionescu”. Alături de firma Maugsch, la parterul palatului și-au desfășurat activitatea Magazinul de bijuterii al lui Guillaume Natasohn și, din 1929, filiala ieșeană a Băncii Marmorosch-Blank. În vremea Marelui Război, fostul palat al lui Cuza

Palatul Catargiu-Cuza.
Colecția Narcis Dorin Ion

va deveni reședința oficială din Iași a regelui Ferdinand I, pentru aproape doi ani și jumătate (26 decembrie 1916 - 23 aprilie 1919). Suveranul a locuit în camerele din aripa din spate a palatului, mai ferită de zgomotul străzii și de pericolele iminente.

În 1937, palatul este cumpărat de stat și declarat „monument istoric, urmând a fi transformat în muzeu național”. Tot atunci, prin decizia Consiliului de igienă și de ocrotire a municipiului Iași, au fost demolate câteva atenanse insalubre din curtea palatului. În vara anului 1938 aici funcționa Librăria și tipografia „Ligii Culturale”, căreia Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor i-a cedat, pe timp de zece ani, folosința imobilului „în scopul amenajării unui muzeu național, organizat de Comisiunea Mon[umentelor] Istorice”. În 1943, apare decretul-lege prin care Primăria Iași primește ca donație – din partea Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, condus de Ion Petrovici – „casa Cuza-Vodă, spre a servi ca muzeu municipal”, municipalitatea fiind „obligată să organizeze în imobilul donat muzeul municipal, în termen de 2 ani de la apariția prezentei legi”. Muzeul municipal va fi deschis și va funcționa temporar sub conducerea lui Rudolf Suțu. La 11 noiembrie 1946, prin decret regal semnat de regele Mihai I, palatul Cuza-Vodă a fost clasat ca monument istoric. În 1954, s-a realizat documentația pentru restaurarea palatului, având la bază studiile lui Dan Berindei și materialele arhitecților G. Gusti, directorul ISPROR, Ștefan Balș, I. Silvan și I. Bodnărescu de la Comisia Monumentelor.

În aceste condiții, la 23 noiembrie 1955, Comitetul Executiv al Sfatului Regional Popular Iași, condus de Emil Mazilu, decide că „pe data prezentei deciziuni ia ființă «Muzeul Unirii», cu sediul în Iași, str. Republicii nr. 14, în clădirea Palatului A.I. Cuza, și trece sub directă administrare a Palatului Culturii, intrând în complexul acestuia”. Documentul mai preciza că „«Muzeul Unirii» are caracter memorial istoric”. Muzeul Unirii a fost deschis oficial în 1959, la un secol de la realizarea Micii Uniri. Grav afectat de cutremurul din 4 martie 1977, palatul Cuza va fi restaurat cu începere din anul 1998 și redeschis spre vizitare, într-o modernă amenajare muzeistică, în anul 2008.

CASA GHICA

Clădirea din imagine, situată în Strada Gavriil Musicescu nr. 10, a fost construită în jurul anului 1820 de către Dimitrie Ghica (n. 1761), cămăraș, spătar (1801) și mare vornic (1803), căsătorit cu Ecaterina Cantacuzino-Deleanu. Casa a fost moștenită de al doilea fiu al lor, Alexandru (1802-1884), zis Kefal, mare vornic și mare logofăt, fondator al Spiridoniei din Iași și al ramurii Kefal a familiei Ghica. Din căsătoria (în 1822) cu Ecaterina Miclescu (fiica lui Iancu Miclescu și a Ruxandrei Rosetti-Roznovanu), a avut șase copii, primul moștenind și casa din Iași. Acesta a fost Constantin (Costache) Ghica (1831-1880), căminar și agă, căsătorit la Voinești, în 1859, cu Elena Negruzzi (m. 1911), care i-a dăruit cinci copii. „Slabă, tuciuire, urâtă foc; deșteaptă, rea, putred de bogată, odinioară avusese treizeci și nouă de proprietăți, răspândite de la Iași la Focșani” – o caracteriza nepotul Grigore Ghica pe bunica sa, proprietară, împreună cu fiii săi Eduard, Albert și Henri Ghica, a casei din Iași. Eduard (1860-1925) a fost deputat, prefect de Iași și director general al Siguranței, iar Albert (1868-1925) a intrat în istorie ca pretendent la Tronul Albaniei (1913). Și fiul lui Eduard, Grigore (1900-1980) – cunoscut ca autor al volumului de memorii *Grigri* – a locuit temporar în casa bunicilor paterni. Asemeni altor case boierești din capitala Moldovei, clădirea are fațadele tratate în bosaje, la nivelul parterului și la colțurile etajului. Un corp scos în rezalit cuprinde, la parter, bolta pentru trăsuri și, la etaj, unul dintre cele două saloane mari ale casei cu 19 camere, a cărei suprafață totală construită este de 895 mp.

Înființat prin decretul domnitorului Alexandru Ioan Cuza din 11 septembrie 1860, Conservatorul de Muzică și Declamație a funcționat, până în primăvara anului 1870, în casa Cantacuzino, după care și-a mutat sediul în casa Ghica. „Subsemnata Elena Costache A. Ghica – se preciza în noul contract din 23 aprilie 1870 –, pe temeiul telegramei Onor. Minister de Culte și Instrucțiuni Publice sub No 3074, am închiriat D-lui Constantin Gros, directorul Școlii de Muzică din Iași, casele ce le posed în strada Banului no 8, pentru usul acestei școli”. Conservatorul a păstrat acest sediu, cu intermitențe, până în anul 1940. Tot aici a locuit, o vreme, compozitorul, muzicologul și dirijorul Gavriil Musicescu (1847-1903), profesor de armonie (din 1872) și director (1901-1903) al Conservatorului din Iași. La 29 aprilie 1918, în casa Ghica a încetat din viață marele scriitor Barbu Ștefănescu-Delavrancea, căsătorit cu Maria, sora Lucreției Lupașcu, a doua soție a lui Eduard Ghica.

*Casa Ghica.
Muzeul Municipal „Regina Maria”*

În această casă, la 10 octombrie 1884, s-a înființat Societatea „Amicii Artelor”, al cărei președinte era beizadea Grigore M. Sturdza (1821-1901), fiul fostului domnitor Mihail Sturdza, iar vicepreședinte Alexandru Gr. Suțu (1837-1895), nepotul domnitorului Alexandru Nicolae Suțu, membru al Junimii și profesor (de franceză și greacă) la Academia Mihăileană și Liceul Național din Iași. În *Iașii de odinioară*, Rudolf Suțu (1880-1949) – fiul lui Al. Gr. Suțu și al Luciei Miculescu – scrie că „societatea «Amicii Artelor» a început a da, în decursul stagiunii 1885-1886, o serie de producții muzicale, literare și dramatice. (...) Casele Ghika din strada Banu au cuprins în ele cândva prima societate în genul «Amicii Artelor», care n-a avut pereche în toată România de atunci”.

În timpul Primului Război Mondial (1916-1918) aici a funcționat Legația Franței, condusă de contele Charles Beauvoil de Saint-Aulaire, o placă de marmură realizată în 1930 de sculptorul Scutari – dispărută și înlocuită cu alta, în 2018 – comemorând acest fapt: „În amintirea Legației Franceze în Palatul Conservatorului – 30 sept. 1930”. Tot atunci, în această casă, George Enescu a acceptat conducerea onorifică a orchestrei simfonice formate din muzicienii Conservatorului de Muzică și Declamațiune, alături de care a cântat în anii 1917-1918. Spre finele anilor '30 ai secolului trecut, casa Ghica se afla într-o stare avansată de degradare, la 26 noiembrie 1937 dărâmându-se chiar o parte din plafon peste băncile din clasă, fiind necesar un nou sediu pentru Conservator. În anul 1941, proprietara Constanța Ghica cerea autorizație de la Primărie pentru refacerea bolților de la intrare, grav afectate de cutremurul din noiembrie 1940, dar, cu toate reparațiile, o parte a clădirii nu putea fi utilizată.

O placă de marmură dezvelită în 1978 preciza: „Aici au activat marii muzicieni care au pus bazele culturii muzicale românești”. Retrocedată în anul 2005 unor urmași ai familiei și vândută de două ori, casa Ghica a fost restaurată în cadrul unui proiect al dezvoltatorului imobiliar Eneredge, lucrările fiind coordonate de arhitectul Dorin Ovidiu Alexievici, cu destinația de a găzdui birouri. Astăzi, aici funcționează un restaurant.

CASA CAZIMIR

În imaginea alăturată vedem casa spătarului Petrache Cazimir, construită după 1790 pe terenul situat lângă biserica Talpalari și cumpărat în acel an de la medelnicerul Ștefan Feștilă. Casa Cazimir – figurată în planul orașului Iași, întocmit în 1819 de către Giuseppe Bayardi – scapă miraculos de incendiul devastator din 19 iulie 1827, pornit tocmai de la casele spătarului Ilie Smeul (Smăul), aflate vis-à-vis, foc care a mistuit multe case boierești de pe Ulița Mare și chiar Curtea domnească. În aceste condiții, dată fiind poziția ei centrală, clădirea este închiriată de către domnitorul Moldovei Ioan Sandu Sturdza, care locuiește aici până la finalul domniei sale, în aprilie 1828. Înglodat în datorii, spătarul Cazimir închiriaza casa până la sfârșitul vieții sale, în 1832. Astfel, în 1831, casa Cazimir era sediul Divanului Împlinitor, care a funcționat aici până la desființare, în 1832.

Doi ani mai târziu, la 14 septembrie 1834 – urmare a unei cereri a Epitropiei Școalelor – domnitorul Mihail Sturdza aprobă, cu avizul Sfatului Ocârmuitor, cumpărarea casei Cazimir de către stat (la prețul de 231.815 lei), pentru a se instala aici Academia și Institutul fiilor de dregători. Pentru noua destinație, casa trece printr-un proces de reparare și reamenajare, sub conducerea arhitectului Johann Freywald, cu care Epitropia încheie un contract în 10 decembrie 1834, prelungit până la 1 iunie 1835. Sunt amenajate și dotate corespunzător noii destinații câte șapte săli la fiecare etaj al casei, cărora și se adaugă cele două rotunde suprapuse. Construită din zidărie de cărămidă, cu parter și etaj, casa Cazimir se remarcă prin cupola corpului decroșat înspre stradă (având colțurile marcate cu bosaje din zidărie), care la etajul al doilea avea ferestre tip „oeil de boeuf”. Rotonda de la parter servea drept aulă, iar cea de la etaj ca sală de lectură.

Inaugurarea solemnă a Academiei Mihăilene – botezată așa la propunerea lui Gheorghe Asachi, „întru amintirea și slava strălucitului ei urzitor și drept semn al recunoștinței ce-i datorește patria” – a avut loc la 16/28 iunie 1835, în prezența domnitorului Mihail Sturdza, a mitropolitului Veniamin Costache și a lui Gheorghe Asachi. La început, aici se desfășurau cursuri liceale și universitare, în cadrul a trei facultăți: filosofică, juridică și teologică. În anul 1847, cursurile înalte de la Academia Mihăileană au fost desființate, aceasta transformându-se, pentru numai doi ani, într-un colegiu cu limbă de predare franceză, desființat în 1849, de către domnitorul Grigore Alexandru Ghica, reformator al învățământului în limba română,

Casa Cazimir.
Colecția Narcis Dorin Ion

